

RIIGIKOGU KANTSELEI ÕIGUS- JA ANALÜÜSIOSAKOND

Vanemaealiste tööhõive uuringupeeglis

Nr. 2

24.01.2018

Töö eesmärgiks on anda üks väike ülevaade Eesti vanemaealiste võimalustest pärast pensioniea saabumist edasi töötada, toetudes üleeuroopalise SHARE uuringu järeldustele.

Mis on SHARE?

SHARE (*Survey on Health, Ageing and Retirement in Europe* www.share-project.org) on üleeuroopaline vanemaealist (50+) rahvastikku hõlmav samale küsitlusvalimile toetuv jätku-uuring (nn longituudmeetodil), mille eesmärgiks on saada paremini aru, kuidas toimub vananemine üksikisiku puhul. Ühelt poolt uuritakse seda eluetappi mõjutavaid põhjuslikke seoseid ja teisalt peab see uuring olema oluliseks allikaks nii olemasolevate poliitikameetmete seires kui ka uute vananeva ühiskonnaga seotud meetmete teaduspõhisel algatamisel.

Selle uuringu küsitlusteained 27 Euroopa riigis on toimunud alates 2004. aastast 2-aastase sammuga. Uuring ise ei toetu ainult küsitlusandmetele ja hinnangutele, vaid selle töö käigus loodi ka *objektiivne* vanemaealiste füüsilise ja kognitiivse tervises seisundi hindamise parameetrite kogum, millega küsitlusel saadud enesetunnetuslikke andmeid kõrvutatakse. Näitena ühena paljudest selle enam kui 13 aastat kestnud Euroopa riike katva uuringu üldistatud järeldustest võib tuua tõdemuse, et populaarne nn libiseva pensioniea kasutamine (levinud just Põhjamaades) koos pensioni osalise või täieliku säilitamisega töötamise ajal ei pruugi ühe soovitava tulemusena sugugi mitte alati tõsta vanemaealiste osalemist tööturul. Pigem isegi vastupidi – Euroopa riikides tervikuna eelistavad vanemaealised üha enam väiksemat töökoormust sellega kaasneva madalama sissetuleku hinnaga. Loomulikult on paindlikule pensioniea pikendamisele suunatud riiklikku poliitikat tervikuna mõjutavad olulised tegurid ka tervena elatud aastad ja inimeste üldine tervises seisund, tööturu võimalused, ühiskondlik jõukus, inimeste individuaalselt kogutud säästus jm. SHARE uuringut korraldavad Eestis Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut ja teised Tallinna ning Tartu ülikoolide instituudid, Tervise Arengu Instituut, Haridus- ja Teadusministeerium, Sotsiaalministeerium ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium koostöös Statistikaametiga.

Euroopa ja Eesti – laiem vaade

Inimarengu aruanne sedastab, et Eestit kui Euroopat ootavad 21. sajandil märkimisväärsed rahvastikumuutused. Kui areng peaks tuginema üksnes Euroopa riikide endi demograafilisele potentsiaalile, väheneks kontinendi rahvaarv sajandi lõpuks praegusega võrreldes tõenäoliselt rohkem kui 190 miljoni inimese ehk enam kui veerandi võrra (ÜRO 2015). Aastal 2100 moodustaksid eurooplased maailma kogurahvastikust 5%, mis vastab ühele viiendikule nende osatähtsusest 19. sajandi lõpul, Euroopa demograafilises mõttes nõ ajaloolises kõrgpunktis. Rahvastikukaoga samal ajal süveneks rahvastiku vananemine. Eakate arv ühe tööealise kohta suureneks prognoosi kohaselt praegusega võrreldes üle kahe korra, esitades väljakutse heldekäeliste pensioni- ja sotsiaalkaitsesüsteemide jätkusuutlikkusele, eriti arvestades paljude Euroopa riikide suurt, paiguti toimetuleku piirile jõudnud võlakoormust. Seejuures väärib

märkimist, et mainitud tulevikupildi alus ei ole sugugi mõni pessimistlik stsenaarium, vaid eeldatud on sündimuse suurenemist, Euroopa keskmisena praeguselt 1,6 lapselt ühe naise kohta 1,80–1,86 lapsele sajandi teisel poolel. Ja teine antud kontekstis oluline järeldus, on asjaolu, et tööealiste sisseränne ei leevenda kuidagi ühiskonna vananemisega seotud keerukaid probleeme, ei Eestis ega Euroopas üldiselt.

SHARE uuring: Eestit iseloomustab vanemaealiste kõrge tööhõive, ent ka halvad tervisenäitajad ja mahajäämus arvutikasutuses

Möödunud aastal said SHARE üleeuroopalise vanemaealist (50+) rahvastikku hõlmava küsitlusuuringu viienda ja Eesti jaoks teise laine andmed laiemalt kättesaadavaks. Andmetest tuleneb, et Eesti vanemaealiste tööiga püsib kõrge, ent meil on ühtlasi ka ühed kõrgemad näitajad igapäevategevustes piiratud liikumisvõimega vanemaealiste inimeste osas ja mahajäämuses eakate arvutikasutuses.

Eestit iseloomustab jätkuvalt - teiste Euroopa riikidega võrreldes mõneti isegi erandlikult - üks kõrgemaid vanemaealiste tööhõiveid. Asjaolu, et vanuses 65-74 jätkab töötamist üle 20% isikutest, annab märku meie suhteliselt paindlikust pensionisüsteemist. Üle 50-aastaste hulgas paistavad Sloveenia ja Itaalia kõrval madalama tööhõivega silma Austria ja Luksemburg, kus mõju avaldab oluliselt madalam naiste tööhõive.

Mõneti on kõrge tööiga aga vastuolus Eesti endiselt madalate tervisenäitajatega. SHARE uuringus osalevate riikide hulgas on Eestis üks kõrgemaid igapäevategevustes piiratud osakaal kõigis vanuserühmades. 50-64-aastaste hulgas järgnevad Eestile Holland, Saksamaa ja Tšehhi, üle 75-aastaste hulgas aga Tšehhi järel Itaalia ja Iisrael. Ka [Aktiivse Vananemise Indeksi](#) analüütilises raportis juhitakse tähelepanu juba üldiselt teada olevale Eesti vanemaealiste madalale potentsiaalile, mis on seotud tervisega – tervelt elavate vanemaealiste arv on väike, meeste ja naiste elueavahe suur. Üks murettekitavamaid tulemusi on Eesti hoogsalt arendatava e-riigi kontekstis 50+ vanuses inimeste oluline mahajäämus arvutikasutuses. 50–64-aastaste hulgas ei ole rohkem kui 10% inimestest kunagi arvutit kasutanud, mis on Sloveenia järel halvim tulemus, vanuse kasvades suurenevad osakaalud veelgi. See annab märku sellest, et loodavad e-teenused ei jõua tänasel päeval veel mitte kõigi nendeni, keda need võib-olla kõige enam abistada suudaksid.

Tervises seisundi enesehinnang ja objektiivsed näitajad

Eesti vanemaealiste seas on teiste uuringus osalenud riikidega võrreldes suurim osakaal neil, kes hindavad oma tervist kas rahuldavaks või halvaks (ca 70%), samal ajal kui Hollandis, Taani ja Šveitsis moodustab 70% kuni 80% nende osakaal, kes ise hindavad oma tervises seisundit positiivselt (hea, väga hea või koguni suurepärase). Riskid, nagu toitumine, liikumine ja suitsetamine, on riikide suhtevõrdluses enam vähem sarnased. Esile tuua võib asjaolu, et näiteks alkoholi tarbimise seisukohalt uuring riskirühmi ei tuvastanud, sest terviseprobleemidega inimestel on see piiratud, ja vanemaealised (enam) ei tarbi (varasemaga võrreldes) nii palju alkoholi. Ennetava meetmena tervisearenduses võiks SHARE uuringu andmete ja järelduste alusel kaaluda erinevate põlvkondade kogemuste jagamise toetamist alkoholi ja tubaka tervisemõjude kohta. Vanemate inimeste isiklik kogemus võib noorematele selles valdkonnas ennetavalt mõjuda.

Eesti paistab võrdluses teiste Euroopa riikidega silma sellega, et vanemaealiste inimeste enda hinnang oma tervisele on kokkuvõttes märksa madalam kui need tervise objektiivsed näitajad (tegevuse ja liikumisvõime piiratus, käe surve tugevus, toolilt tõusmine jm), mida uuringu käigus läbi aastate hinnati.

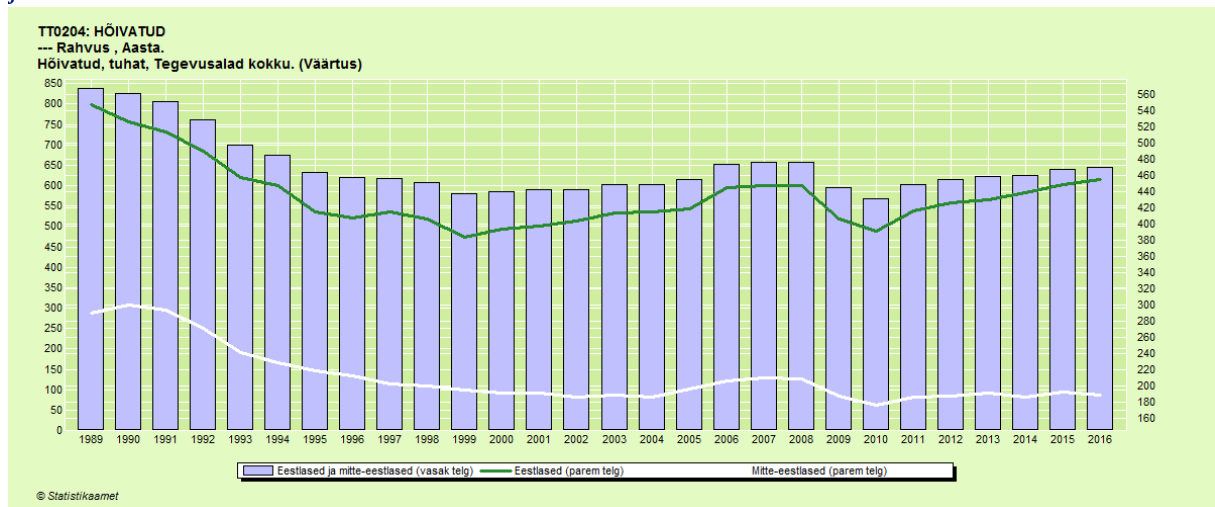
Tööhõive määr

Eesti kuulub vanemaealiste (50-64) tööhõive poolest (61,3%) viie Euroopa kõrgema näitajaga riigi hulka, ületades märkimisväärselt EL keskmist (56,65%). Vanuserühmas 65-74 on hõive tase oodatult umbes kolm korda madalam kui eelmises kohordis, kõikides riigiti vahemikus 2,5% kuni 22%. Suuremad hõive määrad vanuses 65-74 olid Rumeenias (22%), Eestis (20%) ja Portugalis (18%),

madalamad hõive tasemed aga Ungaris (3,4%), Hispaanias (3,1%) ja Slovakkias (2,5%). Kui Eestis töötab iga viies vanemaealine, siis näiteks Slovakkias – iga viiekümnes.

Vanemaealiste töölt lahkumise levinumaks põhjuseks Eestis on aga töökoha likvideerimine (32%) või vallandamine (20 %). Vanemaealiste tööhõive on Eestis viimastel aastatel olnud tõusva trendiga. Seda arvatavasti siis seoses nii keskmise oodatava eluea kasvuga kui ka tervelt elatud aastate osakaalu tõusuga. Kuna vanemaealiste rühm hõlmab inimesi vahemikus 50-74, siis selles vanuselises vahemikus on inimeste võimed, individuaalsed omadused ja tervises seisund väga erinevad. Töötamise otsuse tegemisel mängivad uuringu järgi üsna olulist rolli töandjate seas levinud vanemaealiste kohta levinud stereotüübid (risk haigestuda ja töölt puududa, vähenenud valmidus uute oludega kaasa minna, madalam kognitiivne võimekus jne). Samas jäetakse sageli arvestamata vanemaealiste suurem pühendumus oma tööle ja lojaalsus töandjale, kogemus ning tööeetika ja usaldusväärsus.

Joonis 1. Hõivatud rahvuse lõikes Eestis 1989-2016. aastal

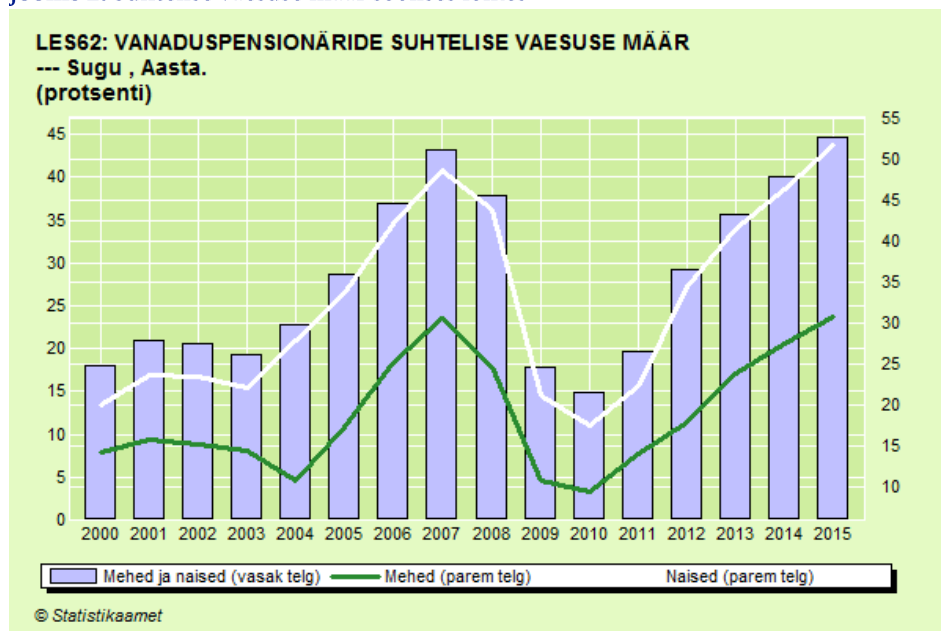
Allikas: Stat.ee

Keele valdamisest tingitud raskused tööturul kohanemiseks võinuks viidata küll teistsugusele tulemusele, kuid 2000-te aastate esimese kümnendi keskpaiga majanduskriisi mõjus eestlaste tööhõivele laastavamalt kui mitte-eestlastele. Samas taastus tööhõive tase eesti keele oskajatel kiiremini.

Kui mõistlik on vanemas eas töötamist jätkata?

Rahvastiku vananemine on kaasa toonud tööelu pikendamise surve riigi poolt. Ootused on uuenenud ja inimestel tuleb oma soove reaalsusega kohandada. Eesti on olnud liberaalset tüüpi töökarjääri pikkust kujundav riik, kus varaseks pensionile jäämiseks paraku puuduvad mitmesugused institutsionaalsed vahendid. Lisaks majanduslik motivatsioon, kuna madala pensioni asendusmäär tõttu torkab silma terav kontrast sissetulekutes töötamisel ja pensionile jäämise korral, eriti enne seda keskmisest kõrgemat sissetulekut teeninute osas. Samal ajal soodustavad Eesti seadused (pensioni säilimine töötamise ajal) võimalust kombineerida töist tulu vanaduspensioniga. Tööturul tunnevad vanemaealistest end halvasti need, kelle tervis ei võimalda piisavalt panustada, ja need, kes pole rahul pakutava või tehtava madalamat kvalifikatsiooni nõudva tööga (kõrgema haridusliku ettevalmistusega inimesed). Oluline vanemaealiste tööelu pikendamise faktor on rahulolu tööga, mis määrab paljuski, kas töötamise jätkamine on sunnitud või vabatahtlik. Olukorras, kus vanemaealiste tööturupositsioon on haavatavam, varasema pensioni saamise võimalused on kasinad ja pensioniiga kasvab, on suur risk kääride tekkimiseks inimeste soovide ja võimaluste vahel. Üheks lahenduseks võiks olla pöörata süvendatud tähelepanu töökeskkonna parandamisele ja mugavamaks muutmisele, arvestades hiliskarjääris töötajate vajadusi.

Joonis 2. Suhtelise vaesuse määr soolises lõikes

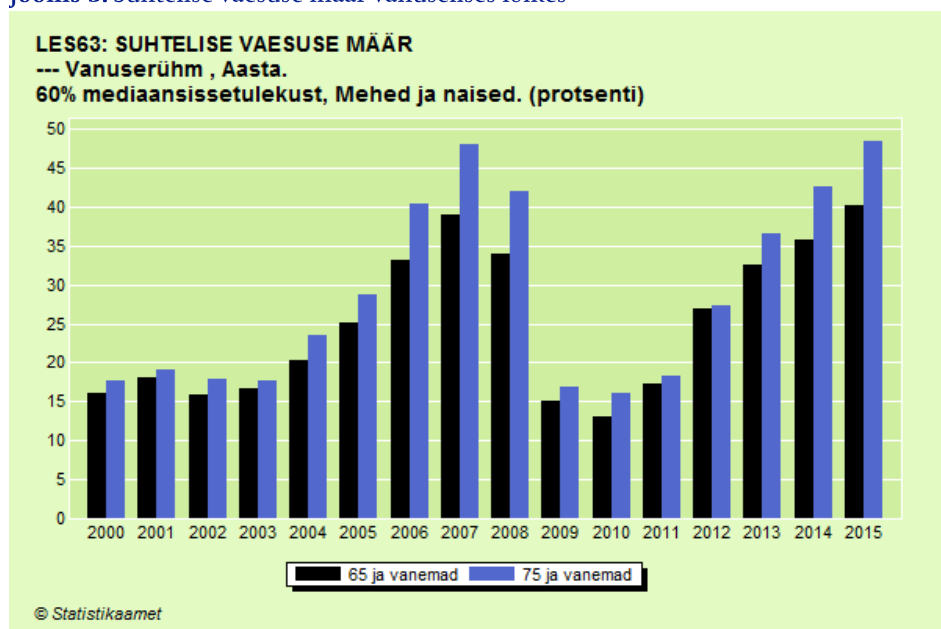

Allikas: stat.ee

Suhtelise vaesuse määr näitab nende isikute osatähtsust, kelle ekvivalentnetosissetulek on suhtelise vaesuse piirist madalam. Suhtelise vaesuse piir on 60% leibkonnaliikmete aasta ekvivalentnetosissetuleku mediaanist.

Palkade erinevus soolises lõikes võimendub pensionide ja vanemaealiste sissetuleku suuremas erinevuses just vanemates vanuserühmades. Vanemaealistele suunatud meetmed paindlikumaks tööturule kaasamiseks võiksid seega uuringu tulemuste seisukohalt olla võimaluse korral kohaldatud just naistele.

Joonis 3. Suhtelise vaesuse määr vanuselises lõikes

Allikas: stat.ee

Vanemaealiste üldine elatustase mõõdetuna suhtelise vaesuse määra kaudu näitab, et ühelt poolt on see näitaja vaatamata keskmise palga kiirele tõusule viimasel kümnendil hoogsalt kasvanud, teiselt poolt ei ole 75 ja vanemate inimeste olukord siiski märkimisväärselt raskem kui neist 10 aastat noorematel.

Järeldused ja kokkuvõtte

Kuigi Eestis on vanemaealiste tööjätuiga võrreldes tervisenäitajatega suhteliselt kõrge, st keskmine pensionile siirdumise vanus suurem ja tööstaaž pikem EL vastavast keskmisest, siis ei tähenda see asjaolu sugugi, et vanemaealiste tööhõive teema oleks Eestis vähem aktuaalne. Osalise tööajaga hõivatute osakaal on madal (seda ka nooremates vanuserühmades), mis omakorda tähendab piiratud võimalusi paindlikuks tööjätuks. Tööturult lahkumise põhjused on aga vanemaealiste puhul sageli sunnitud (töökoha likvideerimine, koondamine). Vananeva ühiskonna nõudmistele paremini reageeriva paindliku tööturu loomisel on Eestis SHARE uuringu järelduste kohaselt veel palju ära teha. Osa vanemaealisi on muutuvate tingimustega üsna hästi kohanenud, lükates ka tööturult lahkumise hilisemaks. Teiselt poolt on pensioniea tõusuga kasvanud kiirelt ka töövõimetuspensionäride arv, mis tähendab, et töötamisega on paljudel inimestel raskusi juba alatest keskeast, ja nad lahkuvad tööturult töövõimetuse kaudu.

Toivo Mängel

Nõunik

toivo.mangel@riigikogu.ee

Kasutatud kirjandus

1. [Pilk hallile alale](#), SHARE uuringu neljanda laine aruanne (271 lk)
2. Inimarengu aruanne 2016-2017, [Eesti rändeajastul](#). Koostaja: Tiit Tammaru
3. Max Planck'i Instituudi väljaanded, Dangerous Flexibility – Retirement Reforms Reconsidered